

הפלה – עמדת הפוסקים

האופי המיוחד מדעיית וערכית של זמנינו [כמו: היכולת להיוודע תוך כדי הריון על מומים, הידע הרפואי הבהיר ביחס לאותם מומים, שינוי בנורמת הצניעות ועוד], מוליד תשובות הלכתיות רבות שנכתבו ומאמרים שפורסמו בכללים ובפרטים של הסוגיה. אנו נתמקד בשתי תשובות בעלות גישה שונה. האחת נוטה למעט את דרכי ההיתר של ההפלה והאחרת נוטה יותר לקולא. שתיהן מגיעות ממקורות מרכזיים בעולם הפסיקה של המאה ה-20.

שו"ת אגרות משה חלק ח"מ ב סימן סט

הרב משה פיינשטיין (1895 - 1986) פוסק הלכה. מחשובי הרבנים האורתודוקסים בארצות הברית במאה ה-20. נולד ברוסיה ושימש שם כרב בעיירות שונות. היגר לארה"ב ב-1937. שימש בניו יורק ראש ישיבה. היה מוכר כפוסק החרדי הגדול בארצות הברית. אלפי תשובותיו בהלכה הופצו בעולם היהודי כולו. בין היתר הוא דן בתשובותיו בבעיות טכנולוגיות מודרניות, רפואה והלכה וכן בעיקרי היהדות. כמו כן היה פעיל בענייני ציבור וחינוך בקהילה היהודית... במורשתו אוחזים גם חוגים חרדים, וגם חוגים אורתודוקסים מודרניים. החיבור החשוב ביותר שהוציא לאור בחייו היה "אגרות משה" (שמונה כרכים) המכיל מכתבי תשובות הלכתיות שמהוות אבן דרך בפסיקה הלכתית, ובהתייחסות ההלכתית לבעיות החדשות. התשובה להלן היא תשובתו העיקרית בסוגיה. היא מובאת בדילוגים מפאת אורכה. ההדגשות הנוטות הינן שלי [עמית קולא] לעורר את הלומדים.

בענין הפלת עובר לברר שאסור אף בשביל צער האם.

אסרו"ח סוכות תשל"ז. מע"כ חתני כבני הרה"ג ר' משה דוד טענדלער שליט"א.

א. לברר שהריגת עובר אסורה באסור רציחה בין בעכו"ם בין בישראל.

הנה בדבר הריגת עובר במעי אמו בישראל מפורש בתוס' סנהדרין דף נ"ט ע"א ד"ה ליכא דאסור בפשיטות באיסור רציחה משום דליכא מידעם דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, וכל כך פשיטא להו דהוא אסור* ובאיסור

רציחה, עד שהקשו לפי מה שהיו סבורים

בקושייתם ובתירוץ ראשון דבעכו"ם אסור

להרוג את העובר להציל את אמו איך

מותר זה בישראל והוצרכו לתרץ דהוא

משום דבישראל איכא מצוה להרוג כדי

להציל האם וכפי כללם לעיל מזה באותו

הדבור דבדבר שהוא מצוה לישראל לא

אמרינן המי איכא מידי, ואם לא היה זה

מאיסור רציחה ממש אלא איסור

*כוונתו לדברי התוספות שלמדנו שבוע שעבר לנוחותכם דבריו מצורפים כאן:

תוספות:

ליכא מידעם דלישראל שרי – בדבר שהאז מלוא לישראל לא אמרינן הכי: העובד כוכבים שצבת חייב ולישראל מלוא, אף על גב דצצני צצבת אין מלוא לישראל מ"מ יש עליו מלוא צצבת צצבת. ועל העובדים לעובד כוכבים חייב וישראל פטור, אע"ג דפטור מ"מ לא שרי. מיהו קשה לאמרינן צפרק צן סורר ומורה (לקמן דף עב:): ילא ראשו אין נוגעין צו לאין דוחין נפש מפני נפש אצל קודם צילא ראשו החיה פושטת ידה וחתכתו לאצרים ומוציאה כדי להאיל את אמו וכהאי גוונא צעובד כוכבים אסור כיון שהזהירו על העובדים וי"ל דהא נמי צישראל מלוא כדי להאיל ואפשר לאפילו צעובד כוכבים שרי

בעלמא ונימא שכיון שעכ"פ אסור לישראל נתקיים המי איכא מידי... הרי לא היה שום קושיא דהא כל איסורין

נידחין משום פקוח נפש מקרא דוחי בהם שלכן נדחה האיסור דהריגת עובר מפני פ"נ = פקוח נפש = דאף גזל ואבר

מן החי האסורין גם לבני נח הותרו לישראל כשאיכא בזה פ"נ.

הרי מפורש בתוס' סנהדרין שישראל נאסרו ג"כ בהריגת עוברים באיסור דרציחה. ואין לטעות מלשון התוס' נדה

דף מ"ד ע"א ד"ה איהו שכתבו שני פעמים לשון מותר להרגו... דפשוט וברור שהוא טעות סופר וצריך לגרוס את"ל

דפטור ההורגו בבטן, שהוא דלא כדכתבו דחייב על הריגת עובר כשכבר מתה אמו, ואח"כ בתירוצם

* דברי תוספות אלו לא למדנו והם משמשים מקור ועיגון לתשובת

תוכנית רפואנים

מרחשוון תשע"א

צריך לגרוס אע"ג דפטור ההורגו, והוא טעות סופר הניכר.*
 וברמב"ם פ"א מהלכות רוצח ה"ט מפורש עוד יותר דהריגת עובר הוא רציחה ממש, שהרי כתב טעם על מה שבמקשה לילד מותר לחתוך העובר שבמעיה כדי להציל את האם מפני שהוא

המיקלה. יש מקום לראות את דבריו כבר פה [מובא כאן רק חלקו הרלוונטי למרות שיתכן ולהבנתו המלאה יש לקרוא את כולו]:
 תוספות גידה
 וא"ת אם תמלי לומר דמותר להורגו בצטן אפי' מתה אמו ולא הוי כמונח בקופסא אמאי מחללין עליו את השצת שמצינאין סכין דרך ר"ה לקרוע האס כלמוכה צפ' קמא דערכין (דף ז): וי"ל דמכל מקום משום פקוח נפש מחללין עליו את השצת אף ע"ג דמותר להורגו דהא גוסס צידי אדם ההורגו פטור כלאמר פרק הגשרפין (סנהדרין עה). לרוב גוססים למיתה ומחללין את השצת עליו כלאמר פרק צהרא דיומא (ד' פד): לאין מהלכין צפקוח נפש אחר הכוז:

כרודף אחריה להורגה והוא מהדין דחייבה תורה לכל ישראל להציל הנרדף אפילו בנפשו של רודף אפילו כשהרודף הוא קטן ואף כשרודף באונס, **הרי דסובר דאף שפטור הוא עכ"פ לענין האיסור כרציחה ממש** שלכן היה אסור להורגו אלא מחיוב הצלה אף בנפש הרודף. וכדכתב הרמב"ם אחר שכתב חיוב הצלה זו והלאו שלא לחוס על נפש הרודף, לפיכך הורו חכמים שהעוברת שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר, ובודאי בדיוק גדול כתב זה הרמב"ם למינקט שני פעמים* דהוא דוקא מחמת שהעובר הוא בדין רודף, במה שנקט לפיכך שבכל מקום שאיתא לשון

לפיכך ברמב"ם הוא בדיוק גדול שמדדקין בזה כל רבותינו מפרשי הרמב"ם, ואח"כ נקט לאסוקי בפירוש מפני שהוא כרודף אחריה להורגה, שודאי הוא רק בשביל זה סובר הרמב"ם מה שמותר להורגו. ואם היה שייך שיזדמן שהריגת עובר של איזו אשה יציל נפש אחר שאינו רודפו היה אסור להורגו, דמה שפטור על הריגתו ממיתה אינו כלום להורגו בשביל הצלת נפש שהיו חייבין עליו...* וכן הוא להרמב"ם דין הריגת העובר שלכן דוקא

* גם את הרמב"ם ראינו אבל כדאי לשוב לראותו מול העיניים:
הלכות רוצח פרק א'
 (טו) הרי זו מות לא תעשה שלא לחוס על נפש הרודף לפיכך הורו חכמים שהעוברת שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה בין צס בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה ואם משהוא לא קטן אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש זהו טבעו של עולם:
 הוא רק בשביל זה סובר הרמב"ם מה שמותר להורגו. ואם היה שייך שיזדמן שהריגת עובר של איזו אשה יציל נפש אחר שאינו רודפו היה אסור להורגו, דמה שפטור על הריגתו ממיתה אינו כלום להורגו בשביל הצלת נפש שהיו חייבין עליו...* שימו לב למקרה המבחן שמעמיד הרב פיינשטיין - כיצד מקרה זה מבחין את מעמדו של העובר?

מחמת שהוא רודף התירו חכמים. ודברי הבל הם לומר שהרמב"ם לא דק וכתב טעם שקר שליכא כלל וטעם האמת הוא מחמת שליכא איסור רציחה על עובר כשעדיין לא יצא ראשו אף שלא הזכירו כלל אפילו ברמז, וגם הוא זלזול על כל פסקי הרמב"ם שבכל ספרו כשנימא כן עליו שהוא לא מדייק כזה אף להחסיר טעם האמת ולמינקט טעם שקר אף כשנוגע לדינא.

ומה שקשה על הרמב"ם דאם נחשב העובר בדין רודף היה לן להתיר גם ביצא ראשו... היא ככל קושיות שלא אפשר אף לגדולים לתרץ שלא מבטלין דברי הרמב"ם בשביל שמוקשה להם לאלו הגאונים שאינם במדרגה לחלוק על הרמב"ם ויודעין שהרמב"ם ידע לתרץ ולא יסתרו דבריו בשביל זה... ואנא זעירא דמן חבריא בימי שבת בליובאן זכיתי לתרץ בדרך אחר שג"כ נכון ע"פ הירושלמי... שטעם משמיא קא רדפי לה אינו טעם לומר שאינו רודף אלא דבשביל זה הווי שניהם רודפין, כלשון הירושלמי... אין את יודע מי הורג את מי... שלפיכך מניחין הדבר כמות שהוא שזה הוי בהוציא ראשו ששוו תרויהו בהרדיפה. אבל כשעדיין הוא עובר במעי אמו, שהעובר אינו עדיין נפש גמור, שנמצא שעל היתרון שאיכא להאם מהעובר שהיא נפש גמור והוא אינו עדיין נפש גמור הוי רק העובר רודף והאם אינה רודפת לכן יש לנו להרוג את העובר מדין רודף על יתרון זה... וטעם זה נראה לפרש בכוונת רש"י סנהדרין ע"ב ע"ב דלא כתב לאו נפש הוא ואין בזה איסור רציחה... אלא הוא משום דסובר דודאי איסור רציחה הוא גם בעובר... ולכן כתב רש"י רק דלאו נפש הוא היינו כיון דכל הדין ביצא ראשו שאסור להורגו להצלת האם תנן לפי שאין דוחין נפש מפני נפש שמשמע מזה שאיכא בעצם טעם להתיר להורגו שהוא מחמת

תוכנית רפואנים

מרחשוון תשע"א

שהוא רודף, אבל כיון שטעם זה איכא גם על האם שהיא ג"כ נחשבת רודפת את העובר מטעם דהרדיפה הוא מחמת שמשמא עשו שלא יוכלו שניהם לחיות שלכן איננו יכולין לדחות נפש הולד מחמת רדיפתו בזה שאם הוא יצא שלם לא תחיה האם, מפני נפש האם לבחור שהיא תחיה והולד יהרג, שהרי אין לנו טעם לזה מצד הרדיפה דשניהם שוין, ולכן קודם שיצא ראשו דלאו נפש הוא דוחין העובר מפני שאין שוין ברדיפתן שהעובר רודף היתרון שבהאם שהיא נפש והוא אינו נפש עדיין, שלכן ניתן להרגו ולהציל את אמו היינו את אמו לבד ולא כשיזדמן הצלה אחרת בהריגתו לאיזה נפש יהיה אסור. ונמצא שגם רש"י סובר כן.

ולכן לדינא בין לתוס' בין להרמב"ם ואף לרש"י איכא איסור רציחה מלא תרצח גם על עובר ורק שפטור ההורגו ממיתה, ואסור להורגו אף לפ"נ = לפקוח נפש = דכל אינשי ורק להצלת אמו שלא תמות בלידתו הוא ההיתר ולא בשביל שום צורך דהאם שזה אסור בפשיטות. ומטעם זה הוריתי שאף שהרופאים אומרים שיש חשש שמא תמות האם כשלא יהרגו את העובר, אף שלענין חלול שבת וכל האיסורין היו מחללין והיו עוברין במדת חשש שאמרו דהא גם בשביל ספק קטן וס"ס = וספק ספיקא = מחללין, מ"מ להרוג את העובר יהיה אסור עד שתהיה האומדנא להרופאים גדולה קרוב לודאי שתמות האם דמאחר דהוא מצד שנחשב רודף צריך שיהיה כעין ודאי שהוא רודף, וגם פשוט שאין חלוק לפ"ז בין הולדות, דאף הולדות שלפי דעת הרופאים הם כאלו שלא יחיו שנים רבות כהא דנולדים איזה ילדים במחלה הנקראת תיי – סקס אפילו כשנודע ע"י הבדיקות בעובר שנתחדש עתה שהולד יהיה ולד כזה אסור כיון דלהאם ליכא סכנה ואינו רודף אין להתיר אפילו שהצער יהיה גדול מאד וגם יחלו האם והאב מזה. ומטעם זה אמרתי להרופאים שומרי תורה שלא יעשו בדיקה זו כי לא יהיה תועלת מזה כי יהיו אסורים להפיל את העובר ויגרמו רק צער להאב ולהאם וגם יארע שילכו אצל רופא נכרי ואינו שומר תורה להפילו ונמצא שיעברו על לפ"ע = לפני עור, ע"י תשו' להלן סי' ע"א.

ועיינתי בחו"י (חוות יאיר) סי' ל"א ומש"כ דמתוס' נדה משמע דבלא עקר הולד מותר להורגו היה זה מלשון מותר להרגו, אבל הא א"א לומר כן דאם מותר להרגו לא היה שייך שיחללו עליו שבת וכדכתב בעצמו דלומר דמותר להרגו ומותר לחלל שבת להצילו ודאי * ההערה של אין לו שחר' חוזרת בתשובה 3 פעמים. עמדו על נחרצות קביעה זו והבינוה. האם בכל אופן ניתן למצוא שחר או אופק חדש לדעה המותקפת?

טעות סופר כדלעיל...

ועיינתי במהרי"ט... לכן פשוט שאין להשגיח על תשובה זו כלל כי ודאי תשובה מזויפת היא מאיזה תלמיד טועה וכתבה בשמו... * שימו לב לרצף הטיעונים בפסקאות האחרונות. מה זה מלמד לפי דעתכם? גם מש"כ בעל השרידי אש בשם החו"י

שלהסוברין דאין מחללין שבת על עובר מותר להורגו, לא ראיתי שם דהחו"י כתב רק שאם מותר לחלל שבת ודאי אסור להורגו אבל להסוברין דאסור להורגו ליכא הכרח דיהיה מותר לחלל שבת. ומש"כ דקודם ארבעים יום שלרמב"ן בשם הבה"ג מחללין עליו את השבת ומ"מ ליכא איסור הוא דבר שא"א לומר כלל ופשוט שאסור להפיל גם קודם ארבעים לדידהו.

ולכן אין לסמוך בזה כלל על דברי הגר"ח"ע [הגאון ר' חיים עוזר] ז"ל.

...ואם הרופאים אין אומרים שהוא ודאי אלא רק חששות בעלמא יהיה אסור עד שיראו הרופאים בשעת הלידה. ומה שהביא שכל אמירת רופאים הוא רק בדין ספק פק"נ = פקוח נפש, הנה שגם דין זה תנן דבמקשה לילד חותכין את העובר שודאי ג"כ הוא על פי אומדנא דהרופאים ודין זה ג"כ הוא בכל המקומות אף שאין שם רופא גדול משום דא"א לחכות עד שנשיג רופא גדול, הרי הוא ככל פסקי דינים שהתורה החשיבה הוראתן כודאי דאין לנו אלא זה שבימך וכן אין לנו אלא זה שבמקומך, וכן לענין האומדנא שאמרו לסמוך על הרופאים אין לנו אלא

רופא שבימינו ובמקומנו כשא"א להשיג רופא יותר מומחה

עכ"פ מש"כ בעל השרידי אש שרוב הראשונים חולקין על הרמב"ם שלכן סובר שהרוב הוא להתיר הריגת עוברים לצורך האם אף שלא לסכנה ממש אינו כלום דאינו כן דאף להסוברים שהוא מחמת דלא נחשב עדיין נפש נדחה מפני חיות האם נמי סוברין דהוא איסור מן התורה מדין רציחה להרוג עובר.

והנה בשאלת יעב"ץ ח"א סימן מ"ג * על פסקה זו אפשר לדלג בקוצר הזמן.

ראיתי דברים שלא נתנו להאמר שבעובר ממזר מתיר להפילו מטעם שהאשה בזמן שהיו סנהדרין בלשכת הגזית היו מחייבין אותה מיתה ולא היו ממתניין עד שילד מקרא דגם שניהם נחשב הולד כבר קטלא ומותר וגם מצוה להפילו, ואף שבה"ז ליכא סנהדרין ואף דינה לא גמרו ולא יגמרו למיתה וגם לא התרו בה דין ד' מיתות לא בטלו, ועוד האריך בזה דלא כהח"י שכתב בפשיטות שליכא שום חלוק, וממש דברים בטלים הם אף שכתב זה אדם גדול כהרע"ב"ץ, כי כל חיי"מ = חייבי מיתות = אפילו עובד ע"ז ומחלל שבת ובא על העריות בעדים ובהתראה גמורה וגם כבר בא דינו לפני הסנהדרין ונוטה להם הדין שחייב מיתה מ"מ כל זמן שלא אמרו הפס"ד שחייב מיתה ובפניו דוקא והרגו אחד נהרג עליו כהורג אדם שלא חטא מעולם דגמר דינו ממש באמירתם אחר שהחליטו ברוב סנהדרין הוא המחייב המיתה וקודם לכן אף שכבר נודע שדעת הסנהדרין נוטה לחייבו מיתה הוא עדיין כפסטר לגמרי לכל דיני התורה. ואין לטעות ממה שלא הזכיר הרמב"ם בפ"ב ה"ג מסנהדרין רבו המחייבין גומרין דינו בפניו ומוציאין אותו להרגו, שמה שכתב רבו המחייבין ונתחייב מוציאין אותו להרגו לשון ונתחייב שהוסיף הוא פירוש גמר הדין, דאמירת אתה חייב, ועל מה שצריך שיחייבו דוקא בפניו סמך על מש"כ בפ"ד ה"ז מי שלא נגמר דינו שנתערב עם מי שנגמר דינו כולן פטורין לפי שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו. וגם כבר נקט זה בפ"א מנ"מ (מהלכות נזקי ממון) ה"י גם בשור שאין גומרין דינו של שור אלא בפני השור כדין האדם, וא"כ בזה"ז שליכא סנהדרין אף במזיד גמור ובהתראה וקבלת התראה הוא כאיש כשר שההורגו חייב מיתה כמו בהורג כשר ורק לא שייך לחייבו מיתה משום שליכא סנהדרין, אבל לדין ד' מיתות שלא בטלו הוא חייב ככל רוצח. וא"כ איך שייך שיהיו מותרין להרוג עובר שכל חיובו הוא רק בשביל האם, ובפרט שאף להסוברים עובר ירך אמו הוא מקרא דגם שניהם ובר"ן חולין נ"ח ע"א שהובא לעיל מפורש שהוא חדוש כדי שלא לענות את דינה שלא שייך כשלא נגמר דינה ממש. וגם מש"כ דאחד שעבר עבירה בזה"ז במזיד שחייבין עליה מיתה והרג את עצמו לא נענש וגם הוא עוד זכות ג"כ ודאי אסור אף אם היה בהתראה ושרי ליה מריה להרע"ב"ץ על דבריו אלו, ואין להשגיח על תשובתו זו.

כתבתי כל זה לענין הפרצה הגדולה בעולם שהמלכיות דהרבה מדינות התירו להרוג עוברים ובתוכם גם ראשי המדינה במדינת ישראל וכבר נהרגו עוברים לאין מספר שבה"ז הא עוד יש צורך לעשות סיג לתורה, וכ"ש שלא לעשות קולות באיסור רציחה החמור ביותר, שלכן נשתוממתי בראותי תשובה מחכם אחד* בא"י הנכתב

למנהל ביה"ח שערי צדק ונדפס בחוברת אסיא * כוונתו לרב וולדינברג [בעל הציץ אליעזר] שתשובתו בענין י"ג המתיר הולדות שע"י בחינות הרופאים כשהוא תובא בהמשך.

עובר יותר מג"ח = מג' חדשים = שהעובר הוא במחלת תיי - סקס להפילו, ומצד זה הקדים שעצם הריגת העוברים הוא להרבה פוסקים רק מדרבנן ואף אם הוא מדאורייתא הוא רק משום גדר בנינו של עולם אבל מחמת איבוד נפשות אין נדנדו כלל, והביא ממהרי"ט התשובה דסימן צ"ט המתיר ולא הזכיר שבסימן צ"ז אוסר ואדרבה הוא כתב שגם בתשובה סימן צ"ז מתיר, וגם כתב שהשאלת יעב"ץ מתיר אף שאסר בפירוש, בשביל לשון וגם בעובר כשר יש צד להקל לצורך גדול, אף שברור ופשוט דלשון יש צד להקל הוא כאמר שיותר צדדים איכא לאסור וכדמסיק היעב"ץ ע"ז וצ"ע, ועל שו"ת רב פעלים שג"כ היה ירא לפסוק בזה שלכן מסיק להתיר בתיי - סקס

להפיל עד שבעה חדשים, ולא מובן זמן זה שלא מצינו כלל. וברור ופשוט כדכתבתי הלכה הברורה ע"פ רבותינו הראשונים המפרשים והפוסקים ממש שאסור בדין רציחה ממש כל עובר בין כשר בין ממזר בין סתם עוברים ובין הידועים לחולי תיי – סקס שכולן אסורין מדינא ממש, ואין לטעות ולסמוך על תשובת חכם זה ושרי ליה מריה בזה הכו"ח לכבוד התורה ודין האמת. חותנך כאביך, משה פיינשטיין.

★ ★ ★ ★ ★

התשובה השניה [גם היא קוצרה מאוד מן הסיבות הברורות] מגיעה מהרב אליעזר יהודה ולדנברג (1915-2006), מחשובי הפוסקים במאה העשרים. נודע בעיקר בזכות תשובותיו בנושאי רפואה והלכה. זוכה פרס ישראל לספרות תורנית, ופרס הרב קוק. היה מקורב לרב עוזיאל ושמם כראש ישיבה בישיבתו. היה חבר בית הדין הגדול לערעורים. שו"ת ציץ אליעזר עוסק במגוון רחב של נושאים הלכתיים, החל ממצוות התלויות בארץ, ענייני נישואין וגירושין, ותשובות חלוציות רבות בענייני רפואה, בין היתר בנושאי הפריה מלאכותית, הפלה מלאכותית ופונדקאות. הרב ולדנברג השתייך לאסכולה של תלמידי חכמים מבני ירושלים, שהתחנכו על שליטה בקיאותית בהיקף רחב של חלקי התורה, שימת דגש על לימוד הלכה למעשה, והסקת מסקנות הלכתיות בנושאים מחודשים על ידי סברה ישרה ומקורות מפתיעים מכל חלקי התורה בהלכה ובאגדה, ולא דווקא בסברות למדניות המיובאות מחוץ להלכה. בקיאותו בספרות ההלכה של חכמי ספרד יוצאת דופן גם בין האמונים עליה. הרב ולדנברג נודע בכמה וכמה עמדות ופסיקות ייחודיות, ובפרט בין הפוסקים ותלמידי החכמים החרדים שביניהם התגורר ופעל.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן נא – קונ' רפואה במשפחה פרק ג

שער ג' הפסקת הריון מטעמי בריאות או פסול ממזרות וכבוד משפחה. פרק א' דין ישראל ובן נח בהריגת עוברין. בסנהדרין ד' נ"ז ע"ב: אשכח ר' יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב בן נח נהרג בדיין א' ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב. משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין וכו' מאי טעמיה דרבי ישמעאל דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעני אמו, ותנא קמא תנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק ושידי ושידי ליה האי באדם אסיפיה דקרא ודריש ביה הכי באדם דמו ישפך איזהו שפיכות דמים של אדם שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה חנק.

ופירש"י: אף על העוברין הכה את האשה ויצאו ילדיה נהרג עליהן וישראל עד שיצא לאויר העולם כדתנן במס' נדה (ד' מ"ד ע"א) תינוק בן יום אחד ההורגו חייב היכא דקים ליה בגויה שכלו לו חדשיו ואינו נפל. (א) יוצא לנו ממשמעות דברי הגמ' דזה פשוט היה וכהנחה שאין חולק על כך דישראל אינו נהרג על העוברין, ונחלקו רק אי גם בן נח אינו נהרג או שיצא מן הכלל להתחייב מריבויא דקרא, ת"ק סובר דאיצטריך לקרא לדרשא אחרינא וממילא לא יצא בזה מן הכלל, ור' ישמעאל ס"ל דקרא דשופך דם האדם באדם לחלק יצא ולרבות שבן נח נהרג על העוברין. ודינו של ישראל בהריגת עובר לא נזכר לכאורה בדברי הרמב"ם, אבל כאמור לעיל רש"י ז"ל פירש בהדיא דיצא מזה ישראל שאינו נהרג עליו עד שיצא לאויר העולם, והסתייע לכך מהמשנה בנדה דאיתא דתינוק בן יום אחד ההורגו חייב.

ובסנהדרין ד' ע"ב ע"ב קאמר רב הונא: קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו קסבר רודף אינו צריך התראה לא שנא גדול לא שנא קטן. ומקשה עליו רב חסדא מהך משנה דתנן יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש ואמאי רודף הוא. ומשני, שאני התם דמשמאי קא רדפי לה.

תוכנית רפואנים

מרחשוון תשע"א

ופירש"י: יצא ראשו, באשה המקשה לילד ומסוכנת, וקתני רישא החיה פושטת ידה וחותרתו ומוציאתו לאברים, דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהציל את אמו, אבל יצא ראשו אין נוגעין בו להורגו דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש.

הרי לנו ברש"י דפירש בהדיא שהטעם שניתן להרוג העובר כל זמן שלא יצא לאויר העולם כדי להציל את אמו מפני שכל עוד שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא, וא"כ מינה דהוה גם הפטור דישראל אינו נהרג על העוברין מפני דלאו נפש הוא וכנ"ל.

אולם ברמב"ם כתוב טעמא אחרינא על הא שניתן להורגו קודם שיצא לאויר העולם, דפוסק בה' רוצח ושמירת נפש בפ"א ה"ט וז"ל: אף זו מצות לא תעשה שלא לחוס על נפש הרודף. לפיכך הורו חכמים שהעובר שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה בין בסם בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה להורגה ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו טבעו של עולם עכ"ל. הרי שהרמב"ם לא ביאר כרש"י שהטעם דקודם לכן מותר להורגו מפני דלאו נפש הוא, אלא פירש הטעם מפני שהוא כרודף, ומשמע הא לא"ה (לאו הכי) היה אסור להורגו, והטעם בזה לכאורה מפני דגם הוא מיקרי נפש, וא"כ יש להבין דמדוע לא יהא גם ישראל נהרג על העוברין. אמנם יש הוכחה לכך מההיא דנדה, וכך מוכח גם מהמשנה והגמ' בערכין ד' ז' ע"א דאיתא דהאשה שיצאה ליהרג אין ממתניין לה עד שתלד. וביארו בגמ' דהחידוש הוא משום דס"ד אמינא דמונא דבעל הוא ולא ליפסדי מיניה וכו'. ומשמע שאבל על עצם ההריגה של הולד ליכא רבותא בהיות שלא יצא עדנה לאויר העולם, ועל כן כל החידוש הוא רק שלא חישינן גם משום פסידא דמונא דבעל. אבל איה הוא מקום המיעוט דקרא על כך דישראל אינו נהרג על העוברין. ובלעדי זאת לא מובנים גם עצם דברי הרמב"ם במה שונה איפוא אחרי שהוציא ראשו מלפני שהוציא, ומדוע גם אז לא יקרא רודף כשם שנקרא לפני כן, ואם זהו טבעו של עולם הרי גם לפני כן הוא ג"כ טבעו של עולם ומדוע אז נקרא רודף.

ומצינו לאבירי הרועים שתלו כלי זיינם בהבנת דברי הרמב"ם, ובדבריהם עמדו גם להסביר מדוע שישראל נתמעט והוצא מריבויא דקרא דשופך דם האדם באדם שמרבינו מזה דבן נח נהרג על העוברין.

(ד) וראשית דבר מצינו להסמ"ע חו"מ סימן תכ"ה סק"ח שכותב להסביר דברי הרמב"ם, שכלשון דבריו נפסק בחו"מ שם, וז"ל: וזה טבעו של עולם, הוצרך לכתוב זה של"ת הולד הרי הוא רודף ויצילו את אמו בנפשו קמ"ל כיון שטבע של עולם בכך אין דין רודף עליו, ואעפ"כ בעודו במעיה מותר לחתכו ואע"פ שהוא חי שכל שלא יצא לאויר העולם אין שם נפש עליו והא ראייה דהנוגף אשה הרה ויצאו ילדיה ומתו משלם דמי הולדות ואין שם רוצח ומיתה עליו עכ"ל.

הנה למדנו מדברי הסמ"ע דחוץ מה שהסביר לנו שעיקר טעמו של הרמב"ם שבעודו במעיה מותר לחתכו הוא מפני שאין שם נפש עליו, עוד הוסיף להביא לנו לימוד מקרא על כך דאין שם רוצח על ישראל ההורג את העובר, והוא, מהא דקאמר קרא דהנוגף אשה הרה ויצאו ילדיה ומתו משלם דמי וולדות ומשמע דעל עיקר ההריגה אין שם רוצח ומיתה עליו ויש רק ענין ממוני של תשלום דמי הולדות לבעל. ויעוין בשו"ת נו"ב (נודע ביהודה) מהדורא תניינא חלק חו"מ סימן נ"ט שכתב דדברי הסמ"ע נכונים והסיר השגותיו של הגר"י פיק ז"ל עליו והוסיף חיזוק הן לדבריו דלאו נפש הוא והן לראיתו מקרא שחייב בדמי וולדות עיי"ש.

(יב) עכ"פ יוצא לנו מכל האמור ששום אחד מגדולי הפוסקים לא עלה על דעתו לפרש בכוננת דברי הרמב"ם ברישא דדבריו שאילולא שהיה נחשב כרודף שהיו נהרגים על הריגתו כבן נח שנהרג על העוברין. ויעוין עוד בשו"ת חות יאיר סימן ל"א מ"ש לפי דרכו ליישב דברי הרמב"ם, וג"כ לא עולה על דעתו לדייק שיהא דין ישראל כדין ב"נ בזה, אלא מגדיר דנהי דאיש לא מקרי מ"מ אדם מקרי וראי' דאיכא מ"ד דמחייב ב"נ על העוברין ממ"ש שופך דם

תוכנית רפואנים

מרחשוון תשע"א

האדם באדם לכן בלי אמתלא נכונה דהצלת אמו ודאי אסור הוא להמית עובר, ומאידך, משום הצלת האם אמרינן נהי דמן שמיא קא רדפין לה וגם יש חטא בהמתת עובר מ"מ מפני תכלית הטוב הצלת האם דנינן לעובר זה כל קמי שלא הוציא ראשו לרודף, משא"כ בהוציא ראשו לא דנינן ליה כד כאשר באמת טבעו של עולם הוא ואין זה רודף שניתן להציל הנרדף ממנו בנפשו של רודף בכוונה ורצון עיי"ש. ובסוף דבריו של החו"י יש רמז שכיוון לחלק גם בכנ"ל בין רודף בכוונה ורצון לבין רודף שלא בפשיעה וזדון.

(ב) מצינו להתוס' בנדה ד' מ"ד ד"ה איהו. דלפי נוסחת הדברים שכותבים שם יוצא דס"ל דלא רק שאין חייבים מיתה על הריגת עובר אלא גם אין כל איסור בזה, ומה שמסתפקים הוא רק היכא דמתה אמו קודם דיש מקום לומר דחייב ההורגו משום דכמונח בקופסא דמי, ולפי הצד שנוטים לומר שגם בכה"ג פטור מקשים בלשון: וא"ת אם תמצוי לומר דמותר להורגו בבטן אפילו מתה אמו ולא הוי כמונח בקופסא אמאי מחללין עליו את השבת וכו'. ומתצאים בלשון: וי"ל דמכל מקום משום פקוח נפש מחללין עליו את השבת אף ע"ג דמותר להורגו וכו' ע"ש, הרי דהן בקושיא והן בתירוץ כותבים בסיגנון לשון של מותר להרגו שמשמעו הפשוטה היא שלא רק שאין נהרגין עליו אלא גם שההורג לא עביד כל איסור.

הן אמנם דבהגהות מהריעב"ץ על הש"ס נרגש מדברי התוס' וכותב שדבריהם אינן מדויקים דמאן הוא דשרו להרוג את העובר בלי טעם ע"ש... אבל לפענ"ד לא יתכן בכזאת לדחות המשמעות הפשוטה בדברי התוס'... ולענ"ד מסתבר לומר דהתוס' בנדה אזלא אליבא דמאן דלית ליה דאמרינן ליכא מידעם דלעכו"ם אסור ולישראל שרי, ולכן אין כל יסוד לומר דבישראל איסורא מיהא איכא, דאין לנו שום לימוד על כך, ויתכן רק לומר דאיכא מיהת איסורא מדרבנן, משום גדרת גדר בנינו של עולם, והתוס' איירי מדין תורה בזה.

(ה) עוד ראיתי בחו"י שם שכותב לשואל דמש"כ לומר דמותר להרגו ומותר לחלל שבת להצילו, ודאי אין לו שחר... והסבר... משום דסברי דדבר היתר לחלל שבת לא תלוי באי יש איסור הריגה אלא תלוי במה שעיי"כ שיצילוהו ישמור שבתות הרבה, ודבר זה יוצא מפורש גם מדברי הרמב"ן בחידושו לנדה שם שכותב לבאר כן בהדיא דאע"ג דעובר לא קרינא ביה נפש אדם וליכא ביה משום הצלת נפש מ"מ מחללין עליו שבת, משום דהתם אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה ע"ש.

אלא דיתכן גם לומר דז"ש התוס' דמותר להרגו הכוונה דלא חייבין עליו כלל מכח דין גדר איסור הריגה אבל שפיר מודים דאיסור מיהת איכא מכח איסור חבלה ולכן אסור משום כך להרגו שלא לאיזה צורך אחרינא של נפש אדם.

ואם כי לפי הברורים שביררתי יש מקום להתיר אפילו שלא במקום סכנה וכפי שנפרט עוד בסיכומים, אבל יש לפעמים שדבר חומרתם של אלה הפוסקים בזה יכול להביא ישע והצלה כשעומדים לפני בעיה הלכתית על לאידך גיסא, ולדוגמא: אשה שחולה ל"ע במחלת הסרטן ועומדת למות מזה במקדם או במאוחר, והיא בהריון, הרופאים אומרים שהמשכת ההריון יקצר את ימי חייה, והאשה באחת שלא איכפת לה מזה ורצונה להמשיך בהריון וללדת כדי להשאיר אחריה זכר. ובזה אם נלך לפי השיטות הסוברים שאיסור הפלת עובר אינו גובל עם ש"ד (של דאוריתא) וכ"ש להסוברים דאינו כי אם מדרבנן, ומקילים להפיל לשם רפואת האם או מניעת סבל גדול ממנה, אזי היו צריכים לפסוק שלא לשמוע לתחנוני האם ולדחות חיי העובר מפני המשכת חייה של האשה. כדין פקוח נפש אפילו של חיי שעה שדוחה כל איסורים שבתורה, אך אם נרצה להסתמך במקרה מיוחד וטראגי זה על הבית שלמה והאבני צדק ודעימ' המחמירים שלא להפיל אפילו במקום סכנה נוכל לפסוק להקשיב לתחנוני האשה ולהיות בשב ואל תעשה לסמוך על רחמי שמים ולתת לה לגמור ההריון.

לשם כך כדאי להעתיק בזה לשון הזוה"ק פ' שמות ד' ג' ע"ב שרמזו עליו היעב"ץ בתשובתו שם וז"ל: מאן דקטיל

תוכנית רפואנים

מרחשוון תשע"א

בנוי ההוא עוברא דמתעברין אתתיה וגרים לקטלא ליה במעהא דסתיר בניינא דקב"ה ואומנותא דיליה, אית מאן דקטיל ב"נ והאי קטיל בנוי, תלתא בישין עביד דכל עלמא לא יכיל למסבל, ועל דא עלמא מתמוגגא זעיר זעיר ולא ידיע, וקב"ה אסתלק מעלמא וחרבא וכפנא ומותנא אתיין על עלמא, ואילן אינון קטיל בנוי סתיר בניינא דמלכא, דהיא שכינתא, דאזלא ומשטטא בעלמא ולא אשכחת נייחא, ועל אלן רוחא דקודשא בכיה, ועלמא איתדן בכל הני דינין, ווי לההוא ב"נ ווי ליה טב ליה דלא יתברי עלמא עכ"ל. (יעוין שם בניצוצי אורות להחיד"א ז"ל סק"ד שמביא בשם הרמ"ז ז"ל דהמכוון של הזוה"ק הוא במזדווג על אשתו ביום צ' לעיבורא, וכ"ש הגורם לאשתו שתפיל במשקין וכיוצא ע"ש. אך בנוגע ליום צ' הרי אמרו בנדה ד' ל"א דמשמש והולך ושומר פתאים ד').

דברי זוה"ק אלה צריכים להחריד ולהרתיע לכל אלה שנוהגים זלזול וקלות ראש בהפסקת העיבור משום איזה נוחיות מדומה ולא מדומה, ומלמדים בינה לרדת לעומק הדיון והנשוא – המדובר ולדון בנפרד בכובד ראש ובאחריות גדולה על כל מקרה של שאלה בזה. והיה ד' עם הפוסק.

סיכום היוצא לנו להלכה מכל האמור בשער זה.

א' בן נח נהרג על העוברין. ויש דעה שאינו נהרג.

ב' ישראל אינו נהרג על העוברין.

ג' כשיש צורך והדין נותן שמוותר לסדר לאשה הפלה יש להעדיף לבצע זאת על ידי רופא ישראל.

ה' יש סוברים שאף על פי שישאל אינו נהרג על העוברין מכל מקום יש עליו איסור תורה מעשות זאת.

ו' ויש סוברים שגם איסור תורה ליכא ויש רק איסור מדרבנן.

ז' וישנם גם הסוברים שגם מדרבנן האיסור שיש בזה הוא קלוש.

ח' ע"פ תורת הנסתר האיסור בהפלת עובר חמור עד מאד.

ט' כשנשקפת סכנה לאשה בהמשכת ההריון יש להתיר הפלת העובר בשופי.

י' גם כשמצב בריאותה של האשה רופף מאד ולשם רפואתה או השקטת מכאוביה הגדולים דרוש לבצע הפלת

העובר, אע"פ שאין סכנה ממשית, גם כן יש מקום להתיר לעשות זאת, וכפי ראות עיני המורה המצב שלפניו.

י"ב אשת איש שזנתה או נאנסה ונתעברה ואפילו מעכו"ם שאין הולד ממזר וחזרה בתשובה, מצדדים כמה מגדולי

הפוס' להתיר לסדר הפלה אי משום בזיונה ואי משום חלול השם ופגם ובזיון המשפחה [ואי משום נימוקים אחרים

הנזכרים בפנים].

י"ג לסדר הפלה קודם שנמלאו ארבעים יום מהריונה וגם לרבות קודם ג' חדשים מהריונה הוא קיל בהרבה מלסדר

לאחר מיכן ויש על כן לצדד להתיר לסדר הפלה קודם שנמלאו לה כנ"ל והעובר איננו עוד בתנועה גם כשיש חשש

מבוסס שהעובר שיוולד יצא בעל מום ובעל יסורים.

י"ד מאידך להמית הולד כשהאשה יושבת כבר על המשבר והולד כבר נעקר לצאת הוא חמור בהרבה מלפני

שנעקר ואין להתיר בכגון זה כי אם במקום סכנה של ממש לאשה.

י"ז אשה שחולה במחלה מסוכנת שעומדת למות ממנה וההריון שהרה בו אם תמשיך בו יקרב מיתתה והאשה

מתחננת שלא לסדר לה הפלה ולא איכפת לה אם זה יקרב מיתתה ובלבד שישאר אחריה זכר, יש מקום להתיר

להיות בזה שב ואל תעשה.

י"ח כל בני ישראל מוזהרים באזהרה חמורה לא לנהוג קלות ראש בהפסקת ההריון, ואחריות גדולה מוטלת בזה

הן על השואל והן על הנשאל. מלבד מה שיש בזה משום גידור פרצת הפרוצות והזונים אחריהם שגם אומות

העולם גדרו עצמם בזה ותיקנו תקנות ועונשים חמורים על העוברים והמסייעים, וישראל קדושים המה.